

Õiguskantsleri Kantselei

Andres Kirsing
Politsei- ja Piirivalveamet
ppa@politsei.ee

Teie 22.08.2023 nr 3.1-1.1/13479-1

Meie 13.09.2023 nr 7-7/231231/2304666

Kohustus väljastada vääртеotoimiku koopia VTMS § 62 lg 4 alusel

Lugupeetud Andres Kirsing

Küsisite vääртеomenetluses toimiku esitamise reeglite kohta. Soovisite selgitust, kelle suhtes kohaldatakse [vääртеomenetluse seadustiku](#) (VTMS) § 62 ning millal tuleb rakendada VTMS § 69 lõiget 6 ja § 114 lõiget 5. Lisaks küsisite, kas ja millisel alusel saab edasi lükata kohtuvälise menetluse ajal vastulause esitamise tähtaega ning seda ennistada. Palusite ka VTMS § 62 muutmisele eelnenud õiguslikku analüüsi.

On tervitatav, et Politsei- ja Piirivalveamet (PPA) soovib vääртеotoimiku koopiade esitamisega seotud probleemi lahendada. Olen korduvalt¹ selgitanud, et kui inimene, kellel on vääртеotoimikuga tutvumise õigus, taotleb PPA-lt toimiku koopiat, tuleb see talle anda juba kohtuvälise menetluse käigus (s.t juba enne vääртеoasjas kohtuvälise menetleja poolt lahendi tegemist).

VTMS § 62 lõige 4 kehtib vääртеomenetluses kogu üldmenetluse jooksul sõltumata sellest, millises etapis (nt vääртеoprotokoll koostamine või kaebemenetlus maakohtus) vääртеoasja lahendamine parasjagu on. Menetlusalusel isikul ja tema kaitsjal on õigus tutvuda üldmenetluses vääртеotoimikuga kohe, kui vääртеoprotokoll on koostatud. Toimikuga saab tutvuda kohtuvälise menetleja juures (vääртеoprotokoll koostamise ajal vastavalt VTMS § 69 lõikele 6, maakohtu kaebemenetluses kaebetähtaja jooksul vastavalt VTMS § 114 lõikele 5). Kui aga menetlusalune isik või tema kaitsja taotleb PPA-lt vääртеotoimiku koopiat pärast vääртеoprotokoll koostamist või hiljem, peab PPA juhinduma VTMS § 62 lõikest 4 ning väljastama koopia digitaalselt.

Vääртеomenetluse seadustik ei takista kuidagi toimiku või menetlusdokumendi koopia esitamist digitaalselt e-toimiku kaudu või e-postiga. Vastupidi, VTMS § 62 lõige 4 koostamise eesmärk oli suunata inimesi taotlema toimiku digitaalset koopiat. See kiirendab vääртеomenetluse läbiviimist ja muudab selle efektiivsemaks. Digitaalset koopiat taotlenud inimese kutsumine jaoskonda toimiku väljastamiseks paberikandjal on menetleja soovimatus kasutada riigi poolt loodud e-toimikut, mis võimaldaks osaleda vääртеomenetluses elektrooniliselt.

¹ Viimati 05.04.2023 soovitusel:

https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/Kaitsjale%20v%C3%A4%C3%A4rteotoimiku%20koopia%20v%C3%A4ljastamisest%20keeldumine.pdf.

PPA peab väljastama toimiku koopia VTMS § 62 lõike 4 alusel

VTMS §-s 62 sätestab reeglid kohtuvälise menetluse andmete avaldamise kohta. See ei puuduta ainult menetlusväliseid kolmandaid isikuid. VTMS § 62 lõikest 4 järeldub, et pärast taotluse saamist väljastab menetleja täieliku koopia menetlusdokumendist või vääртеotoimikust inimesele, kellel on sellega tutvumise õigus.

Vääртеotoimikuga võivad tutvuda nii otseselt vääртеo tagajärjel tervisekahjustuse või varalist kahju saanud isik ja tema esindaja (VTMS § 62 lg 3) kui ka menetlusalune isik ja tema kaitsja (VTMS § 69 lg 6). Menetlusalusel isikul ja tema kaitsjal on õigus tutvuda vääртеotoimikuga alates vääртеoprotokoll koostamisest (VTMS § 69 lg 6). Kui menetlusalune isik ega tema kaitsja ei taotle pärast vääртеoprotokoll koostamist PPA-lt koopiat menetlusdokumendist või kogu toimikust, saavad nad siiski toimikuga tutvuda kohtueelse menetleja juures. Kui nad aga taotlevad pärast vääртеoprotokoll koostamist ehk pärast toimikuga tutvumise õiguse tekkimist koopiat menetlusdokumendist või tervest toimikust, peab PPA väljastama koopia vastavalt VTMS § 62 lõikele 4. Seda on korduvalt rõhutanud ka kohtud (nt Viru Maakohtu määrus nr [4-22-4554](#), Tallinna Ringkonnakohtu määrus nr [4-23-945](#)). Kohtulahendeid tuleb täita nii eraisikutel kui ka ametiasutustel, sealhulgas PPA-l.

Niisiis, PPA peab väljastama menetlusalusele isikule ja tema kaitsjale koopia menetlusdokumendist või kogu vääртеotoimikust, kui: 1) menetlusalune isik või tema kaitsja seda taotleb ning 2) kohtuvälises menetluses on juba koostatud vääртеoprotokoll ehk menetlusalusele isikule ja tema kaitsjale on juba tekkinud õigus tutvuda vääртеotoimikuga.

VTMS § 114 lg 5 kohaldamine

Pöördumises küsisite ka VTMS § 114 lõike 5 rakendamise kohta. VTMS § 114 on paigutatud vääртеomenetluse seadustiku 12. peatüki alla. See peatükk reguleerib kitsalt ühte etappi vääртеomenetlusest ehk kaebemenetlust maakohtus. VTMS § 114 lõige 5 sätestab, et maakohtusse kaebuse esitamise tähtaja jooksul asub vääртеotoimik kohtuvälise menetleja juures ja seda ei väljastata. Menetlusosalised võivad vääртеotoimikuga tutvuda ja teha sellest väljakirjutusi menetleja juures või taotleda tasu eest koopiate tegemist toimiku materjalidest.

Nii nagu VTMS § 69 lg 6 kohaldamisel, tuleb ka VTMS § 114 rakendamisel arvestada, et 2021. aastast kehtib VTMS § 62 lg 4, mis annab menetlusalusele isikule ja tema kaitsjale ning otseselt vääртеo tagajärjel tervisekahjustuse või varalist kahju saanud isikule ja tema esindajale õiguse nõuda koopiat kogu vääртеotoimikust (menetlusalusele isikule ja tema kaitsjale alates vääртеoprotokoll koostamisest).

Riigikohus on rõhutanud, et karistusõiguses ei ole karistusseadustiku üldosa ja eriosa normid üld- ja erinormi vahekorras, kus erinormi mõte on lisada üldisele lahendusele juurde mõni variant teatud konkreetseks juhuks. Üldosa õigusriiklik ülesanne on tagada eriosa normide ühetaoline kohaldamine ja kõigi kuriteo toimepanijate võrdne kohtlemine ning määrata kindlaks kriminaalvastutuse piirid. Seega, kui karistusseadustiku eriosa säte on vastuolus üldosa sättega, kuulub prioriteet mitte eri-, vaid üldosale (Riigikohtu otsus nr [3-1-1-20-01](#), p 6.1).

Need põhimõtted kohalduvad ka vääртеomenetluse seadustiku sätete tõlgendamisel ja kohaldamisel. VTMS § 114 lõige 5 ei reguleeri vääртеotoimiku tutvustamist ja vääртеotoimiku koopia edastamist teisiti kui VTMS § 62 lõige 4. VTMS § 114 lõige 5 näeb ette, et kui vääртеomenetlus on jõudnud maakohtu kaebemenetluse etappi, asub vääртеotoimik kaebuse esitamise tähtaja jooksul kohtuvälise menetleja juures, kus sellega saab tutvuda. Kui aga menetlusalune isik või tema kaitsja on taotlenud

alates väärtteoprotokolli koostamise hetkest koopiat väärtteotoimikust või taotlevad seda maakohustusse kaebuse esitamise tähtaja jooksul, peab PPA juhinduma VTMS § 62 lõikest 4 ning väljastama koopia viivitamata, sest VTMS § 62 lõige 4 kehtib üldnormina kogu üldmenetluse jooksul.

Väärtteotoimiku digitaalse koopia väljastamine

VTMS § 62 lõige 4 kohustab kohtuvälist menetlejat esitama menetlusalusele isikule ja tema kaitsjale taotluse korral koopia väärtteotoimikust juba pärast väärtteoprotokolli koostamist. PPA on tavaliselt keeldunud toimiku koopia esitamisest. PPA on keeldunud digitaalse koopia esitamisest isegi pärast väärtteotasjas toimiku koopia väljastamiseks kohustava kohtumääruse jõustumist, leides, et ametil ei ole õigust digitaalset koopiat väljastada. Seadus ei kohusta, kuid samas ka ei keela PPA-l esitada väärtteotoimik tutvumiseks digitaalselt. Seda on rõhutanud ka kohus (Harju Maakohtu 23.08.2023 määrus nr 4-23-2724).

Väärtteomenetluses kohaldatakse kriminaalmenetluse sätteid, arvestades väärtteomenetluse erisusi, kui VTMS ei sätesta teisiti (VTMS § 2). Väärtteoprotokoll koostatakse, kui menetleja on veendunud, et väärtteotasjas on kogutud piisavalt vajalikke tõendeid menetlusaluse isiku süüstamiseks ning väärtteotasjaolud on välja selgitatud (VTMS § 68 lg-d 1 ja 2). Protokolli koostamise järel antakse koopia sellest menetlusalusele isikule, kellel on õigus esitada väärtteotasjas vastulause koos täiendavate tõendite ja taotlustega ehk teostada enda kaitseõigust (VTMS § 70 lg 1). Väärtteoprotokolli koostamine väärtteomenetluses on olemuslikult sarnane kohtueelse menetluse lõpuleviiduks tunnistamisega kriminaalmenetluses, mil prokurör esitab toimiku tutvumiseks kahtlustatava kaitsjale elektrooniliselt, mille järel on kahtlustataval ja tema kaitsjal õigus esitada prokuratuurile taotlusi, tõendeid ja vastuväiteid (KrMS § 223 lg 1, § 224 lg 1 ja § 225 lg 1).

Menetlusalusele isikule koopia väljastamine tagab väärtteotoimepanemises süüdistatava kaitseõiguse. See tähendab, et inimesel on õigus tutvuda endale sobival ajal, viisil ja põhjalikkusega kõikide menetleja poolt kogutud tõenditega, millel rajaneb süüdistus. Ka peab inimene saama soovi korral vaadata toimikus sisalduvaid salvestisi korduvalt. Toimiku koopia väljastamisest keeldumine tähendab kaitseõiguse rikkumist.

Ei ole ühtegi mõislikku põhjust kohelda menetlusalust isikut ja tema kaitsjat väärtteomenetluses erinevalt ning keelduda neile väärtteotoimiku koopia digitaalsest esitamisest. Seda eelkõige olukorras, kus e-toimik ongi loodud väärtteomenetluse efektiivsemaks muutmiseks. Ka kohus on rõhutanud, et väärtteotoimiku digitaalse koopia elektrooniline edastamine menetlusalusele isikule või tema kaitsjale e-toimikus või e-posti teel ei ole sedavõrd koormav toiming, et võiks kahtluse alla seada VTMS § 62 lõikes 4 sätestatu mõistlikkuse (vt Tallinna Ringkonnakohtu määrus nr [4-23-945](#)).

Ka Siseministeriumi hinnangul tuleb inimesi suunata eelistama väärtteotoimiku koopia saamist digitaalsel kujul (vt Riigikogu õiguskomisjoni 18. märtsi 2021 istungi protokoll: <https://www.riigikogu.ee/download/c5129f43-94c6-490e-949f-c732dae08415>). PPA senine praktika on aga olnud e-toimiku loomisel ja VTMS § 62 muutmisel seatud eesmärkidega vastuolus.

Kokkuvõte

Soovisite ka VTMS § 62 muutmisele eelnenud õiguslikku analüüsi. Õiguskantsleri õiguslikud analüüsid sisalduvad õiguskantsleri soovitusetes, märgukirjades ja ettepanekutes, mis on avaldatud Õiguskantsleri Kantselei veebilehel. VTMS § 62 muutmisele eelnenud õigusliku analüüsi saamiseks tasuks PPA-l kaaluda Riigikogu õiguskomisjoni poole pöördumist.

Väärteotoimikute digitaalsete koopiate väljastamisest keeldumine on suur probleem. Seda võib järeldada õiguskantslerile esitatud avalduste hulgast. Kaebustest järeldub seegi, et sageli tuleb menetlusel isikul väärteomenetluses kasutada kaitsja abi juba ainuüksi selleks, et nõuda PPA-lt toimiku koopia esitamist kohtu kaudu ning teostada seeläbi oma kaitsõigust. Teisisõnu on muutunud tavapäraseks, et inimesed, kellel on õigus saada väärteotoimiku koopiat, peavad pöörduma kaitsja abiga kohtusse, et kohustada PPA-d järgima kehtivat seadust.

PPA on Siseministeeriumi valitsemisalasse kuuluv asutus. Selle tõttu palub õiguskantsler Siseministeeriumil selgitada, mis põhjustel keeldutakse väärteotoimikute digitaalsete koopiate esitamisest; mis on takistanud seni väärteomenetluses koopiate väljastamist e-toimiku või e-posti kaudu digitaalselt; miks väljastab PPA toimikukoopiaid vaid üksikutes väärteoasjades pärast selleks kohustava kohtumääruse jõustumist ning miks ei täida VTMS §-s 62 tehtud muudatus oma eesmärgi.

Siseministeerium annab ka selgitusi väärteomenetluse seadustiku sätete rakendamise ning kohtuvälise menetluse ajal vastulause esitamise tähtaja edasilükkamise kohta, kuna ministeeriumi üks ülesanne on koostada süüteomenetluse valdkonna õigusaktide eelnõusid ([märgukirjale ja selgitustaotlusele vastamise ning kollektiivse pöördumise esitamise seaduse](#) § 3). Ka on Siseministeeriumi ülesandeks juhendada, nõustada ja kontrollida ministeeriumi valitsemisala asutuste tööd. Sellest tulenevalt edastame Teie pöördumise ning õiguskantsleri seisukoha Siseministeeriumile, kellel palume vajadusel selgitada PPA-le täiendavalt väärteotoimiku koopiate väljastamise regulatsiooni.

Lugupidamisega

/allkirjastatud digitaalselt/

Ülle Madise

Teadmiseks: Siseministeerium

Arno Tuisk 693 8414
Arno.Tuisk@oiguskantsler.ee